

DE OUDE LEY

Jaargang 48 | 2026 nr. 1

Colofon

De Oude Ley is het blad van de KNNV-afdeling Tilburg en wordt toegezonden aan alle leden. Bovendien ontvangen de leden het landelijke KNNV-blad 'Natura'.

Redactie

Redactie : Theo Peeters, Frans Verkleij, Berry Staps en Marie-Cécile van de Wiel.

Opmaak : Berry Staps.

Omslag : Foto Bart Horvers, Vormgeving Rick Ruskus

Redactieadres: Veldhovenring 27, 5041 BA Tilburg, secretaris@tilburg.knnv.nl

Tekst in een word-bestand; foto's, illustraties en kaartjes graag als losse bijlage meesturen.

Kopijdata voor de Oude Ley 2024: 21 februari, 21 mei, 21 augustus, 21 november.

ISSN: 1 381 – 852X | Oplage: 250 exemplaren (papier) en 200 digitaal.

Bestuur KNNV-afdeling Tilburg:

Voorzitter: vacature

Secretaris: Marie-Cécile van de Wiel
secretaris@tilburg.knnv.nl | 013 – 5436541

Penningmeester: Huub Claessen
penningmeester@tilburg.knnv.nl

Excursies: Stella Wesel
excursies@tilburg.knnv.nl

Bestuurslid: Joost Tunnissen
bestuurslid@tilburg.knnv.nl

Eindredactie

Oude Ley: vacature

Coördinatoren van commissies en website

Excursiecommissie Stella Wesel

Cursuscommissie KNNV/IV Marie-Cécile van de Wiel

Digitale media Berry Staps

Website www.knnv.nl/tilburg

Facebook <https://www.facebook.com/KNNVTilburg/>

Redactioneel	1
KNNV-Nieuws	2
Agenda	4
Nieuws uit de werkgroepen	12
Mossen op begraafplaatsen: verborgen natuurparels in Tilburg	14
Verslag excursie Oostvaardersplassen	18
Boekbespreking: Denken als een berg	22
Ratjetoe	25
Museumnieuws	27

Redactioneel

Beste KNNV-leden,

Als je dit leest staat koning winter voor de deur. Zou het dan dit jaar toch een keer gebeuren: een jaar met een langere periode strenge vorst? Dat zou wat zijn: schaatsen op de Flaes, wandelen of zelfs langlaufen door de sneeuw. Genieten van heldere winterkou.

Dit winternummer van deze Oude Ley bevat weer vertrouwde rubrieken en verhalen. Een levendig verslag van een excursie van de vogelwerkgroep in de Oostvaardersplassen, en het verslag van de Mossenwerkgroep. Uiteraard is er de Agenda met interessante lezingen en excursies, en Nieuws van de werkgroepen. Nieuw is de rubriek 'uitzendbureau KNNV'. Om de vereniging draaiende te houden zijn er mensen nodig die taken op zich nemen. In deze rubriek staat helder omschreven welke taken er liggen, hoeveel tijd een taak vraagt, en voor een hoe lange periode inzet gevraagd wordt. Op de keper beschouwd is het werk best te overzien, en hoe meer mensen meedoen, hoe gemakkelijker het wordt. Want ja, de KNNV is een ledenvereniging, die draait op de inzet van haar leden. Dus kijk eens aandachtig naar deze rubriek en ga bij jezelf na of het iets voor je is.

Frans en Marie-Cécile

2026

In deze Oude Ley ook een nieuwe rubriek: 'Uitzendbureau KNNV'. Er zijn vacatures, waarbij hulp nodig is van leden. Dus neem gerust een kijkje bij de rubriek.

Het bestuur wenst alle leden een goed en gezond nieuw jaar toe. Hopelijk ga je een keer mee op excursie, kom je naar een lezing of ga je een handje meehelpen in de organisatie van de afdeling.

Gelukkig nieuwjaar!

Algemene ledenvergadering

Op 27 januari 2026 staat de jaarlijkse ALV gepland in de IJsvogelzaal van Natuurmuseum Brabant.

Aanvang 20.00 uur, er is koffie/thee vanaf 19.30 uur.

U ontvangt de agenda en jaarstukken half januari via de mail.

Contributie

Bij de **digitale** Oude Ley treft u als bijlage ook het verzoek aan om de contributie voor 2026 te betalen. De penningmeester hoopt dat u allemaal vóór 1 maart uw bijdrage gaat overmaken.

Om verwarring te voorkomen vragen we u bij de mededelingen uw **voor- en achternaam + postcode** te vermelden. Er zijn meerdere leden met dezelfde achternaam of de betaling komt van een en/of-rekening. De ALV heeft op 28 januari besloten de contributie iets te verhogen. Gewone leden betalen € 32,50 en huisgenoten/jongeren tot 25 jaar/buurleden betalen € 15,- per jaar.

KNNV-pas

Sinds de oprichting van onze afdeling in 1937 is er een sterke band met Natuurmuseum Brabant. We hebben daar ons onderdak voor de avondactiviteiten zoals werkgroepen, cursussen en lezingen.

Daarnaast zijn er ook ruim 20 leden die actief zijn als conservator en werken aan de collectie.

KNNV-leden van de afdeling Tilburg hebben, op vertoon van de speciale KNNV-pas, gratis toegang tot het museum. Deze pas treft u aan als bijlage bij de mail van deze Oude Ley nr. 1 en kan digitaal meegenomen worden. Mocht u een papieren versie nodig hebben van deze pas, neem dan contact op met het secretariaat

✉ secretaris@tilburg.knnv.nl

In de vorige Oude Ley is aangegeven dat het bestuur versterking nodig heeft. Intussen is begonnen om de verschillende werkzaamheden binnen de vereniging duidelijk te beschrijven. Daarnaast is ook de verwachte tijd-inzet berekend. Dat geeft duidelijkheid.

Er zijn leden die hebben aangegeven dat ze bereid zijn om iets te doen voor de KNNV, van enkele uren per jaar tot zelfs een uurtje in de week. Dat heeft geleid tot een klussenlijst binnen onze afdeling. In iedere Oude Ley staan twee functies centraal. Zo hopen wij onze leden te enthousiast te krijgen voor de taken die ingevuld moeten worden om onze afdeling actief te houden. Je kunt ook altijd een deel van een klus invullen. In deze Oude Ley de eerste twee vacatures: excursiecommissie en cursussen. Wacht niet met reageren tot je gevraagd wordt, mail of bel, ook als je je voor een deel van de werkzaamheden wilt aanmelden.

Heb je interesse, of heb je vragen? Neem dan contact op met Marie-Cecile van de Wiel ✉ secretaris@tilburg.knnv.nl of Joost Tunnissen ✉ bestuurslid@tilburg.knnv.nl.

Vacature 1

Excursiecoördinator

Wij zoeken iemand of een duo die het leuk vindt om iets te betekenen voor onze excursiecommissie. Je kunt je niet voorstellen dat we een vereniging hebben die geen excursies organiseert. Vind je het leuk om bij anderen het vuurtje aan te wakkeren om een excursie te organiseren dan zoeken wij jou!

Je vormt samen met Stella het hart van onze commissie. Dus lijkt je het leuk om een van de onderstaande taken op je te nemen dan horen wij het graag. Deze functie in zijn geheel bedraagt op jaarbasis een inspanning van ± 34 uur waarbij je op dit moment de functie samen met Stella gaat uitvoeren. Wij zouden het fijn vinden als je deze functie voor langere tijd op je wilt nemen.

Doel:

Per kwartaal maak je een programma en zoekt de excursieleiders die iets te vertellen hebben over een mooi gebied.

Taken:

- Excursiedata zoeken per kwartaal (± 2 uur op jaarbasis)
- Uitzoeken van wandelgebieden samen met excursieleider (± 4 uur op jaarbasis)
- Stukje schrijven voor in de Oude Ley (± 4 uur op jaarbasis)
- Teksten controleren voor publicatie (± 2 uur op jaarbasis)
- Controleren voor voldoende vervoer (± 6 uur op jaarbasis)
- Contacten onderhouden met excursieleiders en deelnemers (± 12 uur op jaarbasis)
- Overleg met werkgroepen, bestuur (± 4 uur op jaarbasis)

Dus heb je interesse of vragen? Neem contact op met Marie-Cecile van de Wiel, Stella Wesel of Joost Tunnissen

Vacature 2

Cursuscoördinator

Wij zoeken iemand of een duo die cursussen wil samenstellen voor de leden en geïnteresseerden. Samen met cursusleiders bedenk je de inhoud van de cursus die geschikt kan zijn voor belangstellenden. Je hebt een netwerk of bent bezig een netwerk op te bouwen. Daarnaast ben je het gezicht van de afdeling op het gebied van cursussen. De functie in zijn geheel bedraagt op jaarbasis een inspanning van 25 uur. Wij zouden het fijn vinden als je deze functie voor langere tijd op je wil nemen.

Doel: Interessante thema's aanbieden aan belangstellenden van binnen en buiten de KNNV in de vorm van een korte cursus.

Taken:

- Opzoek gaan naar cursusleiders die interessante cursussen willen verzorgen (±6 uur op jaarbasis)
- Overleg met cursusleiders over de inhoud, doel, duur en locatie van de cursus (±6 uur op jaarbasis)
- Je verzorgt de communicatie naar de leden en draagt stukjes aan voor de Oude Ley/nieuwsbrief/website/cursuslijst (±6 uur op jaarbasis)
- Aanmeldingen verzamelen en overleg met de penningmeester in verband met betalingen (±3 uur op jaarbasis)
- Overleg met bestuur over planning en kosten door middel van begroting (±3 jaarbasis)

Dus heb je interesse of vragen? Neem contact op met Marie-Cecile van de Wiel of Joost Tunnissen

Week van de Biodiversiteit

Van 15 tot en met 25 mei is de jaarlijkse Week van de Biodiversiteit. Het doel is zoveel mogelijk activiteiten te organiseren rond het thema 'Biodiversiteit', het liefst met meerdere partners. Misschien hebben de werkgroepen nog een bijdrage of kun je zelf een activiteit organiseren rondom dit thema: doe dan mee.

Op 3 februari wordt 's avonds een startbijeenkomst georganiseerd, waar plannen en voorstellen worden toegelicht. Heb je een leuk idee? Meld het bij de secretaris, secretaris@tilburg.knnv.nl, en je krijgt verdere informatie toegestuurd.

Datum	Onderwerp
13 januari	Lezing 'Psychologische waarde van de natuur voor de mens'
16 januari	Excursie naar de Hoge Mouw
20 januari	Lezing 'Welke meeuw zie ik daar?'
24 januari	Wandeling door het Leenderbos
27 januari	Algemene ledenvergadering
6 februari	Bezoek aan het Mastbos
7 februari	Werkdag plaggroep
10 februari	Lezing 'Onze kosmische familie'
14 februari	Wandelen over het Landgoed Wellenseind
7 maart	Werkdag plaggroep
10 maart	Lezing 'Smaak op stand'
13 maart	Bezoek aan de Mortelen
28 maart	Excursie naar de Overasseltse en Hatertse vennen

Afspraken KNNV-excursies

Actuele informatie vind je op de website van de KNNV-afdeling Tilburg onder 'Agenda'. We hanteren de volgende afspraken:

- Vooraf aanmelden bij de excursieleider -binnen de aangegeven periode- is noodzakelijk: geef je naam en telefoonnummer door, liefst per e-mail.
- Deelnemen aan een activiteit is geheel op eigen risico.

Toelichting op de agenda

KNNV-excursies zijn in principe bestemd voor KNNV-leden. Wil je deelnemen maar ben je geen lid, neem dan contact op met het secretariaat (☎ 013 - 5436541).

Het is verder gewenst mee te nemen: verrekijker, loop en bij langere excursies eten en drinken. Bij extreem slecht weer kan de excursieleider besluiten de excursie niet door te laten gaan. Bij twijfel neem contact op met de excursieleider. Ook voor nadere informatie kun je bij hem/haar terecht. De vermelde starttijd is het tijdstip van vertrek op de aangegeven verzamellocatie. De vermelde eindtijd is het globale tijdstip waarop de activiteit beëindigd wordt, de terugreis is hierin niet inbegrepen. Het is de bedoeling dat het startpunt van meerdere excursies bereikbaar is met de fiets of met het openbaar vervoer. Maar soms is de auto het aangewezen vervoermiddel. Wij adviseren voor de meerrijders een vergoeding van € 0,30 per kilometer per auto.

Heb je wensen om eens naar een bepaald gebied te gaan, of een bepaald thema, of andere ideeën, laat het ons weten, zodat wij deze wensen in ons programma kunnen opnemen. Hopelijk tot ziens op één van onze excursies.

13 januari Dinsdag

Onderwerp	Lezing 'Psychologische waarde van de natuur voor de mens'
Tijd	20.00 – 22.30 uur.
Locatie	Theaterzaal Natuurmuseum Brabant
Spreeker	Andreas Wismeijer
Omschrijving	Waarom ontspannen we sneller in de natuur dan in de stad? Waarom voelen we ons beter in een bos dan in een betonnen stad? Evolutionair gezien zijn we gewend aan natuurlijke omgevingen, waardoor steden stress kunnen veroorzaken terwijl groen juist kalmeert. Studies tonen aan dat verblijven in de natuur bijdraagt aan ons welzijn: het verlaagt cortisol, versterkt het immuunsysteem en vermindert angst, depressie en mentale vermoeidheid. Zelfs virtuele of nagmaakte natuur heeft dit effect. De lezing van dr. Andreas Wismeijer gaat over onze aangeboren band met natuur en laat ons de impact op cognitie, emoties en gezondheid verkennen, met inzichten uit de neurowetenschap. Een inspirerende avond vol wetenschap, praktijkvoorbeelden en nieuwe manieren om de kracht van natuur te benutten!

16 januari Vrijdag

Onderwerp	Excursie naar de Hoge Mouw
Tijd	09.00 – 15.00 uur.
Locatie/Vertrek	Parkeerplaats Burgemeester van de Mortelplein (Spar)
Contact	Aanmelden van 5 t/m 14 januari bij Stella Wesel (✉ excursies@tilburg.knnv.nl). Geef ook aan of je met een auto komt en of je eventueel wilt rijden.
Omschrijving	Het 104 ha grote domein van de Hoge Mouw ligt in de gemeente Kasterlee en dankt zijn naam aan de hoogste duin in de regio (30 m). Het is een zogeheten paraboolduin, gevormd door wind en vegetatie. Het gebied wordt gedomineerd door naaldbossen, vennen, heidevelden en zandduinen. Deze duinen zijn restanten uit de periode dat de zee zich begon terug te trekken. Je vindt in dit domein de Kabouterberg met zijn kenmerkende bomen met luchtwortels en de 35 meter hoge 'berg'. Mouw' is afgeleid van 'moude', wat 'mul zand' betekent. In 2017 werden er sporen aangetroffen van 'Celtic Fields' of prehistorische landbouwperceeltjes uit de IJzertijd. Samen met Jan Cortens bezoeken we dit gebied.

20 januari Dinsdag

Onderwerp	Lezing 'Welke meeuw zie ik daar?'
Tijd	20.00 – 22.30 uur.
Locatie	Theaterzaal Natuurmuseum Brabant
Spreker	Merijn Loeve
Omschrijving	Grote meeuwen zijn lastig uit elkaar te houden. Is het nu een Zilvermeeuw, Kleine mantelmeeuw of toch een Geelpootmeeuw die ik daar zie? Hoe lastig ook, ze hebben wel een groot voordeel: er zijn er veel van en je kunt ze vaak goed bekijken. In deze lezing geeft Merijn Loeve uitleg over het voorkomen en de herkenning van grote meeuwen. Tijdens deze lezing worden de vijf algemeenste grote meeuwensoorten die je in Nederland kunt verwachten besproken. Deze lezing is georganiseerd door de vogelwerkgroep.

24 januari Zaterdag

Onderwerp	Wandeling door het Leenderbos
Tijd	9.00 uur tot ca 14.00 uur.
Locatie/Vertrek	AaBe terrein. Wethouder van Ierlandstraat. (achter de Praxis)
Contact	Aanmelden van 13 t/m 22 januari bij Stella Wesel (✉ excursies@tilburg.knnv.nl).
Omschrijving	Geef ook aan of je met een auto komt en of je eventueel wilt rijden. Het Leenderbos ligt op een dekzandrug die dateert uit de voorlaatste ijstijd. Na het terugtrekken van het landijs zorgde de wind voor stuifduinvorming in het gebied wat begrensd werd en wordt door de beekdalen van de Tongelreep en de Strijper Aa. Tot 1930 lag waar nu het Leenderbos ligt een uitgestrekt gebied met heide en zandverstuivingen. De heide was niet meer rendabel voor de landbouw. Staatsbosbeheer kocht het aan en plantte in het kader van de werkverschaffing bossen aan. Nu bestaat het Leenderbos voor een groot deel uit naaldbomen, heide, vennen en stuifduintjes. De bossen worden steeds gevarieerder en daardoor ook aantrekkelijker voor verschillende diersoorten.

27 januari dinsdag

Onderwerp	Jaarlijkse Algemene ledenvergadering
Tijd	20.00 uur tot ca 22.15 uur.
Locatie/Vertrek	Natuurmuseum Brabant
Omschrijving	Tijdens de ALV wordt het afgelopen jaar besproken en vooruit gekeken naar de wensen en plannen binnen de afdeling. Ongeveer twee weken van tevoren ontvang je per mail de agenda en de bijbehorende stukken.

6 februari Vrijdag

Onderwerp	Bezoek aan het Mastbos
Tijd	9.00 – 14.00 uur.
Locatie/Vertrek	Parkeerplaats Burgemeester van de Mortelplein (Spar)
Contact	Aanmelden van 25 januari t/m 4 februari bij Stella Wesel (✉ excursies@tilburg.knnv.nl) Geef ook aan of je met een auto komt en of je eventueel wilt rijden.
Omschrijving	Het Mastbos is een bosgebied van ongeveer 550 hectare groot en ligt ten zuiden van Breda. Het bos werd in de 15e eeuw (1515) aangelegd voor de houtproductie en is daarmee één van de oudste productiebossen van Nederland. Het hout werd vroeger gebruikt voor de productie van scheepsmasten. Tevens fungeerde het Mastbos als jachtterrein voor de 'Heeren van Oranje'. Het bos kent lange lanen, heide, vennetjes en is gelegen langs de meanderende Mark.

7 Februari Zaterdag

Onderwerp	Werkdag Plaggroep
Tijd	09.00 – 12.30 uur.
Locatie/Vertrek	Locatie wordt doorgegeven na aanmelding
Contact	Aanmelden bij Berry Staps (✉ plaggen@tilburg.knnv.nl).
Omschrijving	De plaggroep gaat op zaterdag 7 februari weer aan de slag op de Regte Heide. Als je een keer mee wil komen helpen dan ben je van harte welkom. We starten om 9.00 uur en verwachten rond 12.30 uur weer te stoppen. Het is noodzakelijk dat je vooraf aangeeft dat je komt zodat we je kunnen bereiken bij wijzigingen nav weers-omstandigheden.

10 februari Dinsdag

Onderwerp	Lezing 'Onze kosmische familie'
Tijd	20.00 – 22.30 uur.
Locatie	Theaterzaal Natuurmuseum Brabant
Spreker	Lars Verhoef
Omschrijving	Moeder Aarde is sinds het ontstaan van het leven onze thuisbasis. Al het leven, van micro-organisme tot dinosaurussen en van insecten tot de mens, vindt hier zijn oorsprong. Maar is dat wel écht zo? Hoe is onze aarde ontstaan en uitgegroeid tot de wereld die wij vandaag de dag kennen? En hoe is dat gebeurd met al onze buurplaneten? Is onze aarde écht uniek, of zijn er onontdekte werelden buiten onze eigen dampkring die meer op ons lijken dan wij denken? Kom aan boord en ontdek meer over ons waanzinnige zonnestelsel en haar bijzondere werelden tijdens de lezing 'Onze kosmische familie'. Klaar om op verkenning te gaan? Trek je ruimtepak aan! En bereid je voor op een reis door ons fascinerende zonnestelsel.

14 februari Zaterdag

Onderwerp	Wandelen over het Landgoed Wellenseind
Tijd	9.00 – 14.00 uur.
Locatie/Vertrek	AaBe terrein. Wethouder van Ierlandstraat. (achter de Praxis)
Contact	Aanmelden van 3 t/m 12 februari bij Stella Wesel (✉ excursies@tilburg.knnv.nl) Geef ook aan of je met een auto komt en of je eventueel wilt rijden.
Omschrijving	Landgoed Wellenseind werd rond 1915 gesticht door ‘textielfamilie’ Van Puijenbroek. In die tijd bestond de Kempen hier uit uitgestrekte heidevelden, landduinen en moerassen, maar de vruchtbare beekdalen waren al deels in cultuur gebracht. Op Wellenseind komen de riviertjes De Reusel en De Beekloop samen, waardoor er te midden van de ‘woeste gronden’ al kleinschalige hooilandjes bestonden, de zogeheten beemden. De rest van de gronden zouden vervolgens worden omgezet in het belang van de jacht en houtproductie. Heide werd ontgonnen en met bomen ingeplant. Delen van Wellenseind waren echter erg nat door de kwelbronnen (wellen, waar het landgoed ook naar is genoemd) en de beken die regelmatig buiten hun oevers traden. Om ook daar economisch gewin te kunnen behalen werden greppels en rabattenbossen aangelegd: door kanaaltjes te graven en met zand daaruit dijkjes op te werpen ontstond de mogelijkheid om hakhout te telen

7 maart Zaterdag

Onderwerp	Werkdag Plaggroep
Tijd	09.00 – 12.30 uur.
Locatie/Vertrek	Locatie wordt doorgegeven na aanmelding
Contact	Aanmelden bij Berry Staps (✉ plaggen@tilburg.knnv.nl).
Omschrijving	De plaggroep gaat op zaterdag 7 maart weer aan de slag op de Regte Heide. Als je een keer mee wil komen helpen dan ben je van harte welkom. We starten om 9.00 uur en verwachten rond 12.30 uur weer te stoppen. Het is noodzakelijk dat je vooraf aangeeft dat je komt zodat er gereedschap geregeld kan worden en dat we je kunnen bereiken bij wijzigingen nav weersomstandigheden. Als je een indruk wilt krijgen over een werkdag van de plaggroep kijk dan op de website: plaggroepknnvtilburg.wordpress.com/verslag/

10 maart Dinsdag

Onderwerp	Lezing 'Smaak op stand, heerlijke maaltijdresten van Brabantse kastelen'
Tijd	20.00 - 22.30 uur.
Locatie/Vertrek	Theaterzaal Natuurmuseum Brabant
Spreker	Theo de Jong
Omschrijving	Wat werd er geserveerd tijdens een feestelijke maaltijd op een middeleeuws kasteel? Is er verschil op tafel tussen de elite en bij burgers in de stad? Waar komen de producten vandaan? Hoe werd de maaltijd bereid? De lezing neemt u mee op speurtocht naar vondsten en hun betekenis. Opgavingen en archeologisch onderzoek op diverse kasteelterreinen in Noord-Brabant leveren vaak een rijke variatie aan vondsten uit gedemde grachten, opgevulde waterputten en stortkokers. Met teruggevonden overblijfselen van dieren en planten kunnen we meekijken in de dagelijkse keuken van het verleden. De gevonden schelpen, graten en botten geven inzicht in een gevarieerde voeding. Op basis van de archeologische vondsten worden verschillen tussen adel, militairen, geestelijken en burgers inzichtelijk.

13 maart Vrijdag

Onderwerp	Bezoek aan de Mortelen
Tijd	9.00 - 14.00 uur.
Locatie/Vertrek	AaBe terrein. Wethouder van Ierlandstraat. (achter de Praxis)
Contact	Aanmelden van 2 t/m 11 maart bij Stella Wesel (✉ excursies@tilburg.knnv.nl). Geef ook aan of je met een auto komt en of je eventueel wilt rijden.
Omschrijving	Natuurgebied de Mortelen ligt ten noorden van Oirschot. Kenmerkend zijn het grote aantal loof- en naaldbossen afgewisseld met uitgestrekte groene weilanden, droge akkers en wel honderd poelen. Een onvervalst stukje Brabants platteland dus. 'Mortel' betekent overigens weke grond. De natte gebieden in combinatie met de hoger gelegen gronden, oftewel 'donken', zorgen voor een bijzonder afwisselend landschap. Zeker in het voorjaar als alle bloemen en planten volop in bloei staan zoals de Slanke sleutelbloem, Dotterbloem, Speenkruid en Pinksterbloem. Maar ook wat fauna betreft is de Mortelen zeer de moeite waard. Vooral in de overgangsgebieden tussen bos- en landbouwgrond is het een komen en gaan van kleine en grotere dieren. Van amfibieën zoals de Boomkikker, prachtige vlinders zoals de Oranjetip tot allerlei kleine zoog- en knaagdieren en zelfs vossen en reeën.

28 maart Zaterdag

Onderwerp	Excursie naar de Overasseltse en Hatertse vennen
Tijd	09.00 – 15.00 uur.
Locatie/Vertrek	AaBe terrein. Wethouder van Ierlandstraat. (achter de Praxis)
Contact	Aanmelden van 17 t/m 26 maart bij Stella Wesel (✉ excursies@tilburg.knnv.nl). Geef ook aan of je met een auto komt en of je eventueel wilt rijden.
Omschrijving	De Overasseltse en Hatertse Vennen worden beheerd door Staatsbosbeheer. Het is een bijzonder gebied met glooiende rivierduinen, vele vennen en uitgestrekte heidevelden. De rivieren Maas en Waal zijn de makers van dit landschap. Na de laatste ijstijd, zo'n 10.000 jaar geleden, was Nederland een poolwoestijn. Zand uit de bedding van de Maas werd hier door de heersende zuidwestenwind tot hoge duinen opgeblazen. De Waal had voordien al een laag klei afgezet dat werd samengedrukt tot een ondoordringbare laag. Daardoor bleef het regenwater staan en vormde zo de vennen. Vanaf de 19 ^e eeuw werden hier grove dennen aangeplant voor de Limburgse mijnbouw. Omdat de vennen dreigden te verdrogen is een deel van het bos in 2013 omgevormd naar heide. Hierdoor blijft unieke flora en fauna die afhankelijk zijn van deze vennen behouden. Het landschap bestaat niet alleen uit bos, heide en vennen, maar heeft ook natuurakkers. Op deze akkers verbouwt Staatsbosbeheer winterrogge, waarbij akkerkruiden als Klaproos, Korensla en Korenbloem goed gedijen. Ook liggen in het Vennengebied diverse dassenburchten.

Das van de Overasseltse vennen (foto Saxifraga M. Zekhuis)

Mossen- werkgroep

De excursie-activiteiten van de mossenwerkgroep concentreerden zich dit jaar op de begraafplaatsen in en rond Tilburg (zie het artikel elders in dit nummer van De Oude Ley). Gezien de relatief makkelijke bereikbaarheid, maar vooral vanwege de spannende vondsten gaan we hier nog wel een tijdje mee door. Dat doen we door ook begraafplaatsen en kerkhoven buiten de gemeente Tilburg te gaan bezoeken. Tot op heden gingen we tweewekelijks op een donderdag van 10:00 tot 13:00 op stap. Om het meedoen aan de excursies beter mogelijk te maken voor KNNV leden die door de week bezet zijn, gaan we vanaf februari 2026 de excursies plannen op de 2^e zaterdag en de 4^e donderdag van de maand. Mocht je interesse hebben om meer te leren over mossen en mee te zoeken naar deze prachtige kleine schepsels, stuur dan een berichtje naar [✉ mossen@tilburg.knnv.nl](mailto:mossen@tilburg.knnv.nl).

Plagwerkgroep

De plaggroep heeft niet stil gezeten de laatste periode. Naast de reguliere werkdagen is er aandacht geweest voor de volgende zaken.

- In het ven op ons werkgebied is de invasieve exoot Zonnebaars waargenomen. Door de zeer droge zomer was het ven bijna opgedroogd. We hebben vlak voordat de regen het niveau weer op zou voeren het ven helemaal leeggevist zodat er geen enkele zonnebaars meer in zat. Nu maar hopen dat ze niet terugkomen

Het ven wordt leeggevist (Foto B. Staps)

- Het werkseizoen van vrijwilligers in het groene beheer start eigenlijk in de herfst. Brabants Landschap wil dit onder de aandacht brengen met een formele 'Opening van het vrijwilligers seizoen'. Op deze dag worden de vrijwilligers gecompimenteerd met de resultaten van vorig jaar en succes gewenst voor het komende seizoen. Er zijn workshops, films en wandelingen. Natuurlijk wordt er goed voor de inwendige mens gezorgd. De plaggroep is daarbij ook aanwezig geweest.

- Als waardering voor het werk dat door vrijwilligers wordt uitgevoerd verzorgt Brabants Landschap een 'bedankdag' voor alle vrijwilligers op de Regte Heide. Op die dag is er, tijdens een wandeling, een borrel en een hapje, alle ruimte om de resultaten van het werk met elkaar te bespreken.

- Ook educatief is er weer aan de weg getimmerd.

Er is deelgenomen aan een workshop voor het beheren van de Amerikaanse vogelkers en een workshop voor het beheren van gebieden voor het Gentiaanblauwtje.

- Jaarlijks verzorgt de plaggroep De Natuurwerkdag. Dit jaar in 'D'n Elsbosch' nabij de Regte Heide. Ondanks de zeer regenachtige dag zijn er toch nog 66 mensen actief geweest op de Natuurwerkdag. Een verslag daarvan is na te lezen op onze website.

- Er is contact gelegd met andere werkgroepen om kennis uit te wisselen. Dat is niet alleen theoretisch maar ook praktisch. Er is een bezoek gebracht aan de werkgroep Natuurbeheer Schijndel. Daar is een poel opgeschoond. De werkgroep wil ook een keer bij ons komen helpen.

Riet maaien rond een poel in Schijndel (foto B.Staps)

- Voor de leerlingen van groep 8 van de basisschool 't Schrijverke uit Goirle hebben we dit jaar ook weer de Schoolnatuurklusdagen verzorgd. Op deze dagen komen de leerlingen een paar uurtjes meehelpen de vliegdenneren verwijderen. Elke keer weer een genot om de kinderen te zien genieten.

- Komende periode staat weer het knotten van een aantal wilgen op het programma.

Wil je een keer mee komen helpen kijk dan op onze website voor de actuele werkdagen en stuur een mail.

Mossen op begraafplaatsen: verborgen natuurparels in Tilburg

Albrecht de Vries

Ideale leefgebieden

Wie een begraafplaats bezoekt, denkt meestal aan stilte, herinnering en historie. Maar wie beter kijkt, ontdekt dat deze plekken ook een verrassend rijke natuur herbergen. Tussen grafstenen, op bomen en paden groeien talloze soorten mossen en korstmossen.

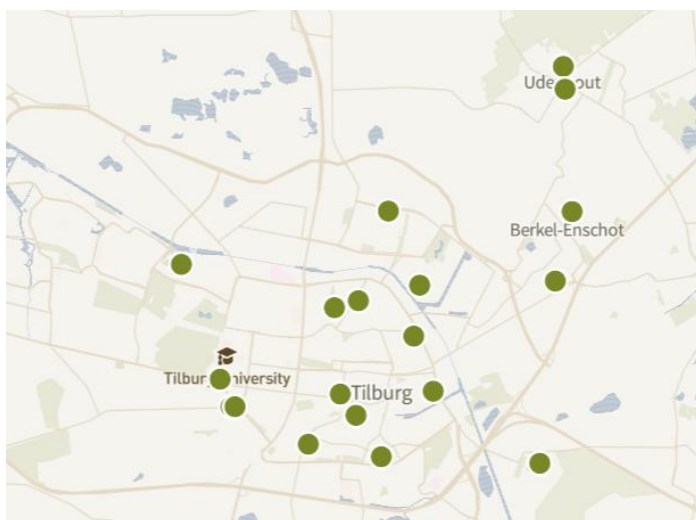
Juist begraafplaatsen blijken ideale leefgebieden voor deze kleine planten, en Tilburg lijkt daarin in positieve zin op te vallen.

Waarom zijn begraafplaatsen hotspots?

Begraafplaatsen bieden een bonte verzameling van geschikte en gevarieerde groeiplaatsen. De bodemgesteldheid verschilt vaak van plek tot plek: van (droog of vochtig) zand tot leemhoudend zand. Er is variatie in grafmonumenten: vooral ruwe graniet, kalksteen en zandsteen, maar ook hout trekken verschillende soorten aan.

Baksteen en beton zijn meestal ruim voorradig en goede groeiplekken. Tot slot zijn bomen belangrijk, veel mossoorten groeien immers alleen op de rijke schors van bomen zoals Eik, Beuk, Esdoorn en Linde.

Sinds maart 2025 werkt de Mossenwerkgroep aan het project 'Mossen van de begraafplaatsen in en om Tilburg'. Inmiddels zijn 13 begraafplaatsen bezocht. Er blijken bijna 100 soorten voor te komen, waarvan 20 (zeer) zeldzame.

Ligging van de begraafplaatsen in de gemeente Tilburg (foto A. de Vries)

Tilburg als mosbiodiverse hotspot?

Tot dusver steekt Tilburg gunstig af tegen eerder onderzoek van begraafplaatsen uit andere regio's. Bijna 1 op de 4 begraafplaatsen telt meer dan 40 soorten. En dat is na een eenmalig bezoek van de werkgroep. In vergelijking met de regio Eindhoven, waar in de tachtiger jaren binnen een wijde kring rond Eindhoven 71

begraafplaatsen werden bekeken in twee verschillende seizoenen, haalde slechts 3% dat aantal. Een verklaring daarvoor kan zijn dat er door verminderde uitstoot van vervuilende stoffen en klimaatverandering de kansen voor veel mossoorten zijn toegenomen. Het verminderde gebruik van bestrijdingsmiddelen speelt misschien ook een rol. In een recentere studie (2010-2022) in Zeeland met 184 begraafplaatsen (elk tweemaal bezocht) had echter ook 'maar' 13% meer dan 40 soorten. Het totaal aan mossoorten was daar wel een stuk hoger (126 soorten), wat misschien niet vreemd is als je zoveel kerkhoven en begraafplaatsen bekijkt.

Moerasplakkaatmos (foto A. de Vries)

Hoe goed beheer bijdraagt aan biodiversiteit

Twee begraafplaatsen in Tilburg springen er duidelijk uit met 53 soorten: Vredeshof aan de Gilzerbaan en de begraafplaats West aan de Hoflaan. De laatste is verreweg de grootste begraafplaats in Tilburg (bijna 8 hectare) met veel variatie licht en schaduw, een vijver bij het urnenveld, een Islamitische begraafplaats.

De variatie in toegestane grafzerken lijkt er beperkt te zijn, namelijk voornamelijk hardstenen zerken van hetzelfde formaat. Des te opmerkelijker is Vredeshof, met 1,5 hectare in de middenmoot qua grootte. Deze begraafplaats kent een grote variatie in de bodemgesteldheid, grafsteensoorten en vegetatie, waarbij vooral de bomen in het oog springen. De biodiversiteit waaronder ook de variatie aan (korst)mossen wordt bevorderd door de wijze van onderhoud: van afgefallen blad vrijhouden, niet of 1x per jaar gefaseerd schoffelen en maaien, beperken van klimop op boomstammen, vermijden van hoge drukspuit, chemische bestrijdingsmiddelen en bemesting.

Betrekkelijke verwaarlozing (niet te 'netjes') op begraafplaatsen zoals Loven-Besterd gaat bijvoorbeeld gepaard met een gevarieerde schrale grasvegetatie met bijvoorbeeld *Cladonia*, Gewoon biggenkruid, Brunel en Liggend hertshooi. Ook het behoud van oude graven waarvan de eigendomsrechten zijn vervallen vormen vaak unieke microhabitats voor (korst)mossen

Zeldzame mossoorten

Van de 100 soorten mossen staan er 20 te boek als (zeer) zeldzaam. Het overgrote deel hiervan en nog een 12-tal algemenere soorten komen slechts op één begraafplaats voor. Dit onderstreept de bijzondere natuurwaarde van begraafplaatsen.

Het rijkst aan zeldzaamheden zijn kerkhof 't Goirke en begraafplaats Vredenhof met elk 6 soorten. Op een vochtig en beschaduwde deel van het 't Goirke vonden we bijvoorbeeld een Levermos, Moerasplakkaatmos (*Pellia neesiana*). Op begraafplaats Vredenhof komt het zeldzame Voegenmos (*Gyrowesia tenuis*) voor. De waarde van bomen met een rijke schors zoals Linde, Eik, Es en Esdoorn blijkt op de oudste begraafplaats van Tilburg, 't Heike, waar op een Esdoorn Broedbladsterretje (*Syntrichia laevipila* var. *propagulifera*) staat. Tenslotte is begraafplaats West vermeldenswaard vanwege een grote populatie Vossenstaartmos (*Scleropodium cespitosum*) naast een waterbak. Dit is een zeldzame soort uit het rivierengebied die niet of nauwelijks op de hogere zandgronden voorkomt.

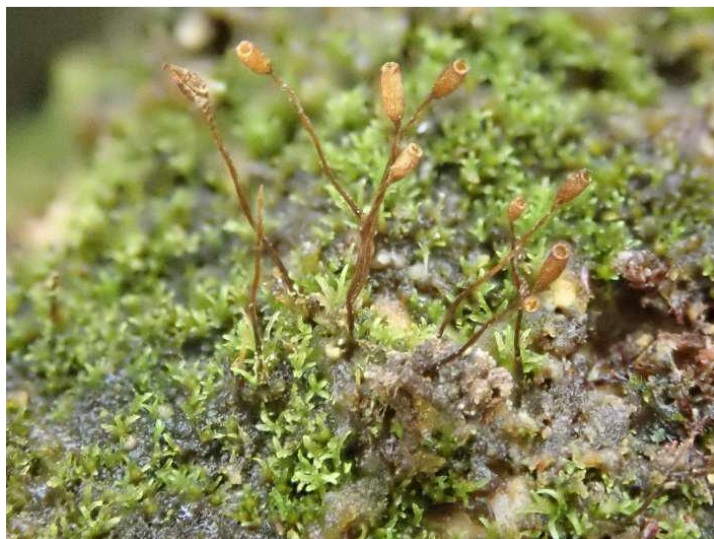

Broedbladsterretje (foto A. de Vries)

Communicatie en bewustwording

De laatstgenoemde soort dreigt te verdwijnen omdat de beheerder van begraafplaats West van plan is de waterbakken te verwijderen. Vossenstaartmos is dan wel niet een bedreigde soort in Nederland, maar het zou toch spijtig zijn als de waarschijnlijk enige groeiplaats van dit mos voor Tilburg verloren zou gaan. Dat raakt aan een belangrijk onderwerp, namelijk bewustwording van de meerwaarde van begraafplaatsen als hotspot van biodiversiteit, naast de waarde als plekken van stilte en herinnering.

Die bewustwording is gewenst bij de beheerders, vrijwilligers en besluitvormers, maar ook bij nabestaanden en andere bezoekers. Een eerste stap daarin is al genomen. De voorlopige resultaten van ons project - met beheersadviezen - zijn onlangs gepresenteerd aan het bestuur van de Stichting Funerair Erfgoed Tilburg en een groep vrijwilligers van de stichting. Voor het 'bredere publiek' zou een afweging kunnen zijn om gerichte informatieborden te plaatsen – zoals je die al aantreft bij veel bijzondere natuurgebieden. Wellicht dat we als Natuurvereniging KNNV daarbij kunnen helpen.

Voegenmos (foto A. de Vries)

Vossenstaartmos (foto A. de Vries)

Verslag excursie

Oostvaardersplassen

Frans Stoop

**zaterdag 8
november 2025**

Onder leiding van Ben en Ralph Akkermans gingen zes leden van de vogelwerkgroep naar de Oostvaardersplassen. In twee auto's gingen we naar de Oostvaardersplassen voor een dag vol natuur, rust en bijzondere waarnemingen. Het werd een afwisselende en sfeervolle excursie, met de Zeearend als stralend middelpunt.

**Een bijzonder
gebied**

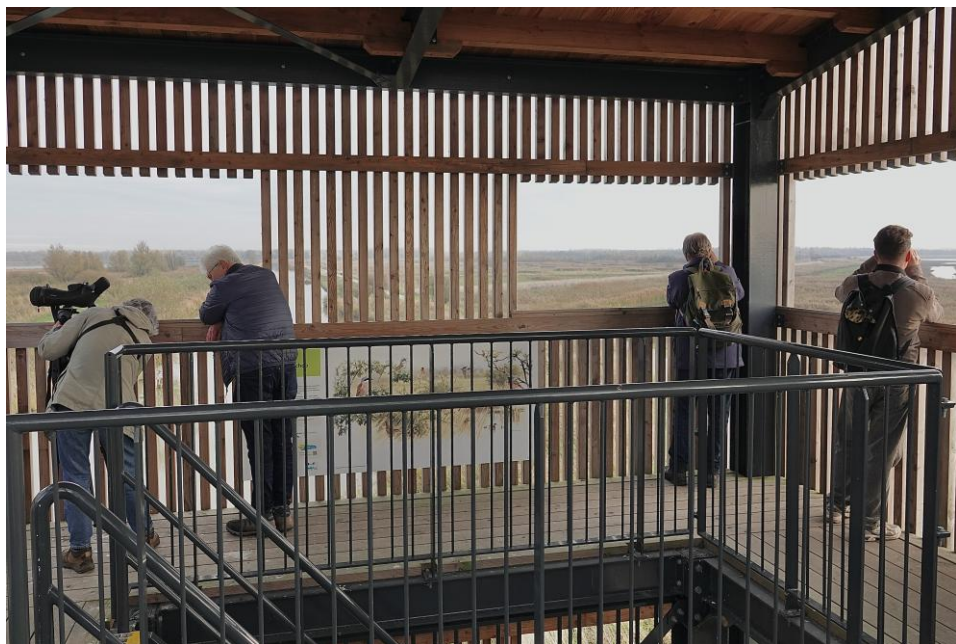
De Oostvaardersplassen, gelegen tussen Lelystad en Almere, vormen een van de meest bijzondere natuurgebieden van Nederland. Na de drooglegging van Zuidelijk Flevoland in de jaren zestig ontwikkelde zich hier op natuurlijke wijze een uitgestrekt moerasgebied met rietvelden, wilgenbossen en open water. Dit unieke landschap groeide uit tot een toevluchtsoord voor talloze vogels. Inmiddels maken de Oostvaardersplassen deel uit van Nationaal Park Nieuw Land en hebben ze internationale betekenis als broed- en overwinteringsgebied voor watervogels. Vooral de Zeearend, die hier sinds 2006 succesvol broedt, is een iconsoort van het gebied.

Oostvaardersplassen, een uitgestrekt moerasgebied (foto P. van den Dries)

De excursie

We begonnen de dag bij Uitkijkheuvel De Praambult, waar het bij zo'n zes graden de omgeving telkens van sfeer veranderde. Vanaf De Praambult hadden we een weids uitzicht over de plassen en het moerasgebied met daarin onder andere veel Brandganzen en op afstand een flink aantal Edelherten. Op het parkeerterreintje lieten vogels als Winterkoning en Cetti's zanger zich veelvuldig horen, en zelfs een Zwarte mees werd opgemerkt. Boven ons vlogen grote groepen vogels af en aan: Kolganzen, Kieviten, Koperwieken, noem maar op. Daarna reden we door naar vogelkijkhut De Poelruiter, waar we op afstand twee Zeearenden konden waarnemen, een indrukwekkend gezicht, ook al zaten ze ver weg. Daar ook veel watervogels, zoals Wintertalingen, Krakeenden, Slobeenden, Bergeenden, Aalscholvers enz. De eerste Waterrallen lieten zich horen. De volgende stop, vogelkijkhut De Oeverloper, leverde geen enkele vogel op het water op, heel bijzonder. Gelukkig bood vogelkijkhut De Kluut daarna weer wat meer activiteit. Rond het middaguur genoten we van koffie en lunch in het Buitencentrum Oostvaardersplassen, waar we even konden opwarmen en ervaringen uitwisselen. Na de pauze wandelden we naar vogelkijkhut De Schollebaar. Overal klonken de roepjes van Cetti's zangers en Waterrallen, soms van heel dichtbij. Als laatste gingen we naar Uitkijktoren De Roerdomp. Vanaf dit hoge punt zagen we opnieuw een Zeearend, prachtig in beeld door de telescoop. Op de terugweg naar de parkeerplaats werden we nog getraakteerd op een paar Baardmannen in het riet en, op de valreep, twee overvliegende Raven – een vrolijk slotakkoord van een geslaagde dag.

Uitkijktoren De Roerdomp (foto P. van den Dries)

Terugblik

De excursie bood een prachtig beeld van de rijkdom en dynamiek van de Oostvaardersplassen in de late herfst. De mist, het licht, het geluid van de vogels en de persoonlijke indrukken van de deelnemers gaven

de dag een bijzondere sfeer.

Het afwisselende landschap en de bijzondere waarnemingen – met de Zeearend als hoogtepunt – maakten het tot een geslaagde en inspirerende excursie. Rond half vijf vertrokken we met twee auto's weer richting Tilburg, voldaan en met het gevoel er echt even uit te zijn geweest.

Bijzondere momenten van:

Marijke:

Mijn mooiste momenten van de excursie naar de

Oostvaardersplassen waren:

in dit open landschap het gaan en weer komen van de mist, de

bewolking en de zon én het opvliegen en dalen van grote groepen Kieviten, Wintertalingen, Slobeenden en Ganzen door of voor?

Die massale bewegingen vind ik heel indrukwekkend!!

Ralph:

Voor mij is het meest bijzondere de conclusie dat we de hele dag geen Futen en Meerkoeten hebben gezien. En het is niet dat we er niet naar gezocht hebben.

Frans:

Ik was nog niet eerder in de Oostvaardersplassen geweest, maar was aangenaam verrast; een mooi natuurgebied, met goede wandelpaden, veel uitkijkpunten en veel vogels.

Ik genoot van de kennis in de groep aangaande het herkennen van vogels hoog in de lucht, zoals: 'Kieviten, maar de voorste vier zijn Koperwieken.'

Verder viel me op dat je bijna overal Cetti's zangers en Waterrallen hoorde.

Dat er op de valreep nog een paar Baardmannen en Raven werden gespot, was een leuke afsluiting.

Sep:

Ik heb van de excursie genoten.

Even leek de mist roet in het eten te gooien, maar gelukkig loste die snel op.

Ik ging voor de Baardman en ja hoor op de terugweg naar de auto hebben we ze gezien.

Dit was mijn mooiste moment.

Mirjam:

Wonderlijk met een nuchtere twist.

Soms heb je als vogelaar een nog niet helemaal bewuste gewaarwording. Zo zei Ben - voor sommigen Henk van Dalen, onlangs 63 geworden en met confectie-maat L, maar dat is weer een ander verhaal –

'we hebben nog geen Raaf gezien of gehoord vandaag'.

Om nog geen minuut later twee roepende Raven over het hoofd te zien vliegen. Dan heb je de Raaf allang gehoord, zegt Ralf.

Het blijft magisch getuige te zijn van een dergelijke wording van een waarneming.

Brian:

Het was voor mij de eerste keer dat ik de Oostvaardersplassen bezocht. Mijn beeld van dit gebied was vooraf niet enorm positief: de beeldvorming over woeste hordes aan grote grazers die het gebied kaal zouden vreten had me een éézijdig mentaal beeld gegeven. Gelukkig bleek dit in de praktijk mee te vallen want het gebied was diverser en zag er gezonder uit dan ik verwacht had. Ik heb me in zijn totaliteit erg vermaakt. Hoewel Zeearenden natuurlijk de sterattractie van het gebied zijn en het imposante vogels zijn, was het vooral het kleinere en meer verborgene dat me bijgebleven is. De klaarblijkelijke aanwezigheid van grote aantallen waterrallen en Cetti's zangers, afgaand op hoe vaak beiden te horen waren, vond ik indrukwekkend. Dat we zelfs een Cetti's zanger zich zagen badderen vlakbij het bezoekerscentrum geeft denk ik goed aan hoe makkelijk het was dit vogeltje hier tegen te komen. Verder kijk ik terug op een prettige dag in goed gezelschap en met (uiteindelijk) mooi weer.

Ben:

Een mooie waarneming, niet verwacht hier in de Oostvaardersplassen, voor mij was een Kleine watersalamander die ons pad kruiste.

Peter

Hoewel er een groot verschil is tussen een solitaire Appelvink en een groep met vele honderden Wintertalingen, was het opvallend dat beide soorten de hoogte opzochten; enkele Wintertalingen klommen in het wilgenstruweel. Als een Bergeend grondelt kun je man of vrouw moeilijk onderscheiden, maar wel zien of 'het' geringd is.

Grondelende Bergeenden (foto P. van den Dries)

Boekbespreking:

Denken als een berg

Frans Verkleij

Denken als een berg, door Aldo Leopold.
2025 Uitgeverij Noordboek,
ISBN 978 94 6471 2438; €27,90.

Een monument voor de trekduif

De trekduif kwam tot en met de negentiende eeuw massaal voor in Noord-Amerika; ten tijde van de komst van de kolonisten vlogen er 3 tot 5 miljard van deze vogels rond. In luttele jaren stierf deze vogel uit als gevolg van ongebreidelde jacht – het laatste exemplaar stierf in 1914 in een dierentuin. In de staat Wisconsin bevindt zich een monument voor de trekduif. Aldo Leopold schrijft er als volgt over: ‘We hebben een monument opgericht ter nagedachtenis van een uitgestorven dier. Het symboliseert ons verdriet. We rouwen omdat geen levend mens meer de scharen zegevierende vogels zal zien neerstrijken, die tot voor kort de lente inluiden om zo de winter door de maartse luchten uit alle bossen en weilanden in Wisconsin te verdrijven’.

Dit citaat komt uit het boek *Denken als een berg* van de Amerikaanse natuuronderzoeker Aldo Leopold (1887-1948), en is typerend voor zijn filosofische en poëtische manier van schrijven over de natuur. In het Engels heet het boek *A Sand County Almanac*, en heeft onder natuurliefhebbers in de Verenigde Staten een vergelijkbare status als *Dode lente* (*Silent Spring*) van Rachel Carson. We mogen ons gelukkig prijzen dat dit boek na meer dan 75 jaar in het Nederlands is vertaald en van een inleiding en toelichting is voorzien door Vlaamse ecologen.

Aldo Leopold

Aldo Leopold was opgeleid als bosbeheerder, en gedurende zijn loopbaan kreeg de ecologie van de wilde natuur steeds meer zijn belangstelling. Hij werd in 1933 hoogleraar jachtbeheer aan de universiteit van Wisconsin. In de periode kocht hij een schuur met drie hectare grond in het zanderig midden van de staat Wisconsin, waar hij zelf zijn ideeën over goed beheer van het land in praktijk bracht. Zijn observaties over de natuur aldaar, de beschrijving van de talloze ecologische verbanden, het belang van een gezonde bodem, en tenslotte zijn filosofische bespiegelingen over onze relatie tot de natuur, alles geschreven in prachtige poëtische taal, zien we terug in zijn boek *A Sand County Almanac*, dat postuum in 1949 werd gepubliceerd.

A Sand County Almanac

Het boek bestaat uit drie delen. Het eerste deel, *Het jaar rond op de zandgronden*, omvat Leopolds fijnzinnige natuurobservaties door het jaar heen, van maand tot maand. In februari gaat het over *Goed eikenhout*. Leopold hakt een eikenboom met tachtig jaarringen om, en al zingend vertelt hij wat de eikenboom al die jaren in zijn leven heeft meegemaakt. Bijvoorbeeld: 'In 1874 werd het eerste industrieel vervaardigde prikkeldraad aan een eikenboom vastgenageld'. In de maand december vertelt Leopold over matkoppen die hij vele jaren geringd heeft. 'Matkop 65290 was blijkbaar een heel schrandere matkop, want maar liefst vijf winters wist hij te overleven, door, zo zegt Leopold, bij nat en koud weer een droge slaapplek te kiezen'.

Schetsen van her en der

Het tweede deel *Schetsen van her en der* zijn korte essays, waarin hij teruggrijpt op zijn ervaringen als bos- en natuurbeheerder in verschillende delen van de VS. Het verhaal *Moeraselegie*, over kraanvogels, is een juweeltje. Hij beschrijft hoe een vlucht van deze majestueuze vogels met een hels geschetter van trompetten neerstrijkt in een moeras. Leopold gaat als volgt verder: 'Zijn afkomst – zo weten we intussen – stamt uit het verre Eoceen. De andere leden van de dierenwereld waaruit hij voortkwam, liggen allang begraven in de heuvels. Als we zijn roep horen, horen we niet zomaar een vogel. We horen de trompet in het orkest van de Evolutie. Hij is het symbool van ons ontembare verleden van die onvoorstelbare uitgestrektheid van millennia die ten grondslag ligt aan de dagelijkse gang van zaken van vogels en mensen'. Wat een prachtig staaltje van Leopolds diepe visie op de natuur en de evolutie! En dan doet Leopold relaas van het droogleggen van de moerassen tot landbouwgrond – het einde van de kraanvogels. Een thema dat voortdurend in het boek terugkomt. Hoe de economie – korte termijn gewin – het steeds weer wint van de natuur. Venijnig spreekt Leopold over Koning Auto, met in zijn kielzog het massatoerisme, die alle ruimte krijgt om prachtige natuurgebieden te doorkruisen en te vernielen. Een thema dat 75 jaar later nog steeds onverminderd actueel is. Het essay *Denken als een berg*, wat de vertalers hebben genomen als de Nederlandse titel van het hele boek, heeft een sleutelpositie in het denken van Leopold. In zijn jonge jaren was hij een verwoed jager; in het essay *De groene lagunes* vertelt hij vol heimwee over de kanotocht die hij met zijn broer in 1922 maakte in de woeste delta van de Colorado River, waar zij leefden van zelf geschoten kwartels en herten.

In *Denken als een berg* vertelt hij dat hij tijdens een tocht de kreet van een wolf hoorde weerkaatsen in de bergen. ‘Voor het hert verwijst die kreet naar de vergankelijkheid van het eigen lijf, voor de pijnboom is hij een voorspelling van een middernachtelijke vechtpartij en bloedsporen in de sneeuw, ... en voor de jager een krachtmeting van kogel tegen dodelijke hoektand. Maar achter deze voor de hand liggende, ogenblikkelijke hoop en vrees ligt een diepere betekenislaag die alleen de berg zelf kent. Alleen de berg leeft lang genoeg om onbevangen naar het gehuil van een wolf te luisteren’. En dan vervolgt Leopold dat hij een roedel wolven tegenkwam. Een buitenkans: immers, hoe minder wolven hoe meer herten voor de jager, was toen de gangbare zienswijze. Hij schiet de oude wolvin dood en ziet het helgroene vuur in haar ogen uitdoven. En toen, schrijft Leopold, ‘besepte ik dat wolf noch berg met deze zienswijze eens is’. Als toppredator speelt de wolf een centrale rol in het ecosysteem, een inzicht dat pas vele jaren later (1995) invulling kreeg door wolven uit te zetten in Yellow Stone Park, nadat zij in 1926 volledig waren uitgeroeid. Deze discussie over de rol van de wolf in het ecosysteem speelt nu ook in Nederland. De uitspraak ‘Denken als een berg’ moeten we zien als een metafoor om breder en gericht op lange termijn – vol wijsheid - na te denken over onze houding tegenover de natuur.

Aanzetten tot milieu-ethiek

In het derde deel, *Aanzetten tot milieu-ethiek*, zet Leopold zijn visie op de relatie mens - natuur op een meer systematische manier uiteen. Een karakteristieke uitspraak is ‘Bestudeer geen boeken, maar de natuur’; het is een oproep tot het onderwijs om met kinderen de natuur in te gaan om de beleving een meer centrale plaats te geven, en om hen te leren met aandacht naar de natuur te kijken. Ook is hij een pleitbezorger van burgerwetenschap, waarin naast professionele onderzoekers ook vrijwilligers betrokken worden bij onderzoek in de natuur. Ook hierin was Leopold zijn tijd vooruit! En tenslotte zijn ontwerp van een nieuwe ethiek. In zijn woorden ‘breidt milieu-ethiek simpelweg de grenzen van menselijke gemeenschap uit met bodems, zeeën en rivieren, planten en dieren. Of kortweg: het land’. Dit is een uitspraak met vergaande consequenties: niet de mens staat boven de natuur waarover zij vrij kan beschikken, maar zij maakt er deel van uit. Pas in de jaren 70 van de vorige eeuw heeft deze opvatting meer weerklank gekregen. Leopold sluit zijn boek af met een veel geciteerd aforisme met betrekking tot landgebruik: ‘Iets is juist als het de integriteit, het evenwicht en de schoonheid van de biotische gemeenschap in stand houdt. Iets is fout als het niet zo is’.

Slotopmerking

Denken als een berg heb ik jaren geleden gelezen in het Engels, en het heeft op mij toen geraakt. Ik ben daarom blij met de Nederlandse vertaling en het verhelderende commentaar. Leopolds prachtige poëtische natuurbeschrijvingen en nauwkeurige observaties, zijn scherpe kritiek op de consumptiemaatschappij, en zijn filosofische bespiegelingen over onze relatie tot de natuur zijn 75 jaar na verschijnen nog steeds heel waardevol.

Rob Vereijken

Al enige weken scharrelt er een klein grijsbruin bolletje door mijn tuin. Het ziet er wat onrustig uit met al dat schokkende heen en weer rennen over mijn tuinpad. En dan peuzelt hij weer aan een zaadje of andere hapjes die hij daar weet te vinden. Mijn huismuisje is met regelmaat buiten actief. Maar eind november zag ik een wel erg grote muis voor mijn keukendeur. Een Bruine rat had mijn tuin uitverkoren als restaurant en nadat ik hem stoorde, rende hij het hoekje om en daarna heb ik hem niet meer gezien. Ik heb van niemand in mijn buurt gehoord dat ze ook een rat op bezoek kregen. Misschien is dat de rattenschaamte die heerst, want wie durft er openlijk te vertellen dat hij deze knagers bij huis heeft? Ratten staan nu niet bepaald bekend als dieren waar je trots op een feestje over vertelt. Vaak wordt direct de relatie gelegd met rommelplekken waar veel vuil ligt of waar de dieren gemakkelijk aan eten kunnen komen. Dat laatste speelt dan bij mensen die kippen of knaagdieren houden. Mijn achterbuurman heeft al jaren geen kippen meer en de bruine kikkers in mijn tuin mogen zelf hun kostje bij elkaar scharrelen, dus ik verwacht een slecht gedekte tafel voor mijn ratje. Ik heb wel een vijvertje, en van waterrijke plekken houden ze wel. Maar ik geloof niet dat hij daar op af is gekomen.

Bruine rat (foto Saxifraga B. Vastenhouw)

In dezelfde week dat ik die Bruine rat zag, stond er een uitgebreid artikel in Brabants Dagblad over meerdere ratten die rondom Basisschool de Elzen in de Elzenstraat leefden. De school beklagde zich al vaker over de rotzooi die bij het naastgelegen appartementencomplex lag. Er zijn op die plaats wel ondergrondse afvalbakken, maar zoals wel vaker bij flats wordt ook bovengronds veel achtergelaten en was het gewoon een ratjetoe.

De krant schreef er smeugig over dat er veel vuil ligt, zoals nat karton, koffiefilters en bananenschillen. En bovenop een berg afvalzakken lag een omgekeerde koekenpan, waar de macaronischotel nog uit droop. Jammer van die heerlijke maaltijd, maar de ratten hebben er zeker geen traantje om gelaten. Gewone tranen hebben ze ook niet. Als de dieren gestrest zijn, dan maken bepaalde klieren bij de ogen wel 'rode tranen'. Dat vocht maakt korstjes rond hun ogen.

Vergeleken met een muis is de Bruine rat wel drie keer zo groot. Hij kan 30 centimeter lang worden en dan komt er ook nog een staart van zo'n 20 centimeter achteraan. Waarschijnlijk zijn ze ongeveer 300 jaar naar Nederland gekomen. Niet op eigen gelegenheid, want hun oorspronkelijke leefgebied ligt in Azië, in o.a. Noord-China en Japan, maar door mee te liften op schepen. Als je een koppeltje ratten hebt, werpt het vrouwtje - na iets meer dan drie weken draagtijd - gemiddeld 6 jongen. Die zijn soms al na drie maanden weer geslachtsrijp en bij voldoende voedsel gaat het maar door en door. Ze maken verkentochten tot honderden meters van hun ontstane kolonie af. Mogelijk dat mijn rat dus vanuit de Elzenstraat mijn tuintje heeft gevonden. Maar hoeveel zitten er binnen de ringbanen en elders in de stad? Hun aanwezigheid kun je ook ontdekken door het zien van keutels, holen en vraatsporen. De laatste jaren worden ze vaker waargenomen in Tilburg: in 2024 is 38 keer een rat gemeld. Het zijn cultuurvolgers, dus ze willen ook heel graag bij ons wonen. Als je een rat ziet, kun je die melden via de Fixi-app van de gemeente Tilburg. Maar durf je dat wel? Want voor je het weet sta je of staat je wijk op de zwarte lijst van rommelmakers.

Misschien moet ik toch wat minder de vogels in mijn tuin voeren met broodkruimels en korstjes. Anders krijgt mijn liefde voor de stadsfauna toch nog een vervelend staartje.

Bruine rat (foto Saxifraga L. Hoogenstein)

Museumactiviteiten 1^e kwartaal 2026

Datum	Activiteiten
t/m 4 januari	Vakantieactiviteiten
13 januari	Lezing: Psychologische waarde van de natuur voor de mens
10 februari	Lezing: Onze kosmische familie: ontdek de ons eigen zonnestelsel
10 maart	Lezing: Smaak op stand
t/m 3 mei	Tentoonstelling Comedy Wildlife Awards 2025

Gratis uitleenservice

Bij Natuurmuseum Brabant bieden we beginnende enthousiastelingen de kans om thuis aan de slag te gaan met natuuronderzoek. We hebben een aanbod aan materialen die men een week gratis kan lenen. Zijn jouw familieleden, burens of kennissen

nieuwsgierig naar vleermuizen in hun eigen omgeving? Of willen ze meer weten over stadsfossielen? Ze kunnen onze meetinstrumenten gratis reserveren via de website: natuurmuseumbrabant.nl/uitleendepot.

Word Vriend voor de natuur

Het Natuurmuseum Brabant heeft een nieuw Vriendenprogramma gelanceerd. Vorig jaar is er een enquête uitgezet over schenken en nalaten in de Oude Ley, de uitkomsten zijn gebruikt om een nieuw Vriendenprogramma te ontwikkelen. Onder de slogan

‘Word Vriend voor de natuur’ kun je het museum op een laagdrempelige manier steunen én zelf profiteren van leuke voordelen. Denk aan onbeperkt toegang, korting in het museumcafé en de winkel, en uitnodigingen voor speciale evenementen.

Er zijn verschillende niveaus van vriendschap: van Grondeekhoorn-vriend tot Mammoet-vriend. Zo kun je zelf kiezen wat bij jou past. Met de steun van Vrienden kan het museum blijven investeren in nieuwe tentoonstellingen, bijzondere collectieaankopen en unieke projecten die natuurwetenschap voor iedereen toegankelijk maken. Het is dus niet alleen een bijdrage aan het behoud van natuur en educatie, maar ook een manier om zelf dichterbij het museum te staan.

Wil jij ook vriend worden en samen met ons bouwen aan een groene toekomst? Neem een kijkje op de website en ontdek welke vorm bij jou past: natuurmuseumbrabant.nl/steun.

Lezingen 2025/2026

Elke tweede dinsdag van oktober tot en met maart organiseert KNNV samen met het museum, Astronomische Vereniging WEGA, Archeologische Vereniging AWN en de Gemeente Tilburg een zestal lezingen. Het programma is te vinden op de website:

 natuurmuseumbrabant.nl/lezingen.

Comedy Wildlife Awards 2025

Een vapende eend, een wereldberoemde “onthoofde” flamingo en verschillende dieren met good en bad hair days: je wordt instant blij! In het museum is tot en met 3 mei de achtste editie van fototentoonstelling *Comedy Wildlife Awards* te zien, met veertig foto's van dieren in onbedoeld komische situaties. Puur natuur en gegarandeerd goed voor een glimlach!

De tentoonstelling laat zien hoe verrassend en indrukwekkend de natuur is en vestigt op een sympathieke manier de aandacht op natuurbehoud. Precies de reden waarom het zo goed past in Natuurmuseum Brabant. Het museum haalde de tentoonstelling acht jaar geleden exclusief naar Nederland, specifiek: naar Tilburg. Het werd een groot succes, zowel in het museum als op social media.

Herkenbaarheid en humor

De *Comedy Wildlife Photography Awards* werden in 2015 opgericht door natuurfotografen Tom Sullam en Paul Joynson-Hicks. Hun doel: met humor aandacht vragen voor natuurbehoud, door een fotocompetitie te organiseren met foto's van dieren in onbedoeld grappige situaties. Zonder belerend te zijn is de boodschap duidelijk: de natuur is prachtig en verdient bewondering en respect, laten we er samen zuinig op zijn.

De editie van dit jaar toont veertig finalisten die door een professionele jury zijn geselecteerd. De wedstrijd steunt bovendien het *Whitley Fund for Nature*, een organisatie die wereldwijd projecten voor natuurbehoud financiert.

Contactpersonen van de werkgroepen:

Dongevallei:	Vacature dongevallei@tilburg.knnv.nl
Foto's:	Ankie Spijkers fotos@tilburg.knnv.nl
Geologie:	Hanneke Bogaerts geologie@tilburg.knnv.nl
Insecten:	Theo Peeters insecten@tilburg.knnv.nl
Kaaistoep:	Jaap van Kemenade kaaistoep@tilburg.knnv.nl
Mossen:	Albrecht de Vries mossen@tilburg.knnv.nl
Paddenstoelen en korstmossen:	José Langens paddenstoelen@tilburg.knnv.nl
Plaggen:	Berry Staps plaggen@tilburg.knnv.nl
Planten:	Vacature planten@tilburg.knnv.nl
Stadsnatuur:	Rob Vereijken stadsnatuur@tilburg.knnv.nl
Vogels:	Ben Akkermans vogels@tilburg.knnv.nl
Zoogdieren:	Jurriën Kooijman zoogdieren@tilburg.knnv.nl

Contributie:

Gewone leden	: € 32,50
Huisgenootleden	: € 15,00
Jongeren tot 25 jaar	: € 15,00
Buurleden (leden die al lid zijn van een andere afdeling)	: € 15,00
Abonnement Oude Ley	: € 15,00

Ledenadministratie:

Marie-Cécile van de Wiel
secretaris@tilburg.knnv.nl

Rekeningnummer van de afdeling:

NL03 TRIO 0390 2533 91 t.n.v. KNNV-afd. Tilburg

Opzegging van het lidmaatschap vóór 15 november bij de secretaris.

A close-up photograph of a pond with several lily pads. The water is dark, and the lily pads are in various shades of green and yellow, indicating some are older. A small, light-colored frog is visible on one of the lily pads in the lower right. The text is overlaid in the bottom left corner.

Secretariaat KNNV-afd. Tilburg
Veldhovenring 27
5041 BA Tilburg